

ΛΙΓΗ ΦΤΟΓΓΟΛΟΓΙΑ. (*)

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνα ὅταν οἱ Ἕλληνες ἀρχίσανε νὰ στερεώνουν τὴν ἐπιρροή τους στὶς Ἰνδιές καὶ εὐκολύθηκε ὁ δρόμος πρὸς αὐτήν, πολλοὶ σοφοὶ Ἕλληνες πῆγαν στὴν Καλκούτα μὲ σκοπὸ νὰ καταπιαστούνε στὴν ἀμελέτητὴ ἀκόμα θρησκευτικὴ γλῶσσα ποὺ μεταχειρίζονταν καὶ μεταχειρίζονται ἀκόμα οἱ Βραχμάνοι. Ἡ λόγια αὐτὴ γλῶσσα, ποὺ μερικὰ κειμήλιά της φτάνουν ὡς τὸ 15ο αἰῶνα πρὶν ἀπ' τὸ Χριστό, εἶναι ἡ σασκριτική, δηλ. ἡ ἀρχαία Ἰνδικὴ γλῶσσα.

Καὶ ἡ μελέτῃ αὐτῆς τῆς ἀρχαίας γλώσσας ὄχι μόνον ἔλυσε διάφορα φυλετικὰ προβλήματα, μὰ ἔγινε αἰτία νὰ γεννηθεῖ καὶ γρήγορα νὰ συμπτυχθεῖ μιὰ νέα ἐπιστήμη ἡ Γλωσσολογία.

Οἱ σοφοὶ αὐτοὶ ἀφοῦ μελέτησαν κατὰ βάθος τὰ σασκριτικὰ παρατήρησαν πὼς αὐτὰ ἔχουνε καταπληκτικὴ σκέσι μὲ ὅλες σχεδὸν τίς τόσο διαφορὰς μεταξὺ τους εὐρωπαϊκὰς καὶ ἀσιατικὰς γλώσσας (ἑλληνικά, λατινικά, κελτικά, σλαβικά, γερμανικά, περσικά κλπ.), ποὺ δὲν μπόρεσαν παρὰ νὰ παραδεχτοῦνε πὼς ὅλες αὐτὲς οἱ γλώσσες εἶχανε μιὰ καὶ κοινὴ καταγωγὴ. Καὶ κατὰτάξανε στὴν ἴδια οἰκογένεια, τὴν Ἰνδοευρωπαϊκὴν, ὅλους ἐκείνους τοὺς λαοὺς ποὺ μίλησαν αὐτὲς τίς γλώσσες.

Καὶ στὴν ἀρχὴ ἡ δουλειὰ ποὺ ἔκαναν οἱ σοφοὶ αὐτοί, καὶ ποὺ τοὺς ἀκολούθησαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἦταν συγκριτικὴ γιατί μονάχα συγκρίνανε τίς σασκριτικὰς ρίζες μὲ τίς ρίζες ποὺ εἶχαν οἱ ἄλλες γλώσσες καὶ παρακολουθοῦσαν καὶ κατάγραφαν τίς ἀλλαγὰς τους μέσα στοὺς αἰῶνες. Μὰ σιγά-σιγά εἶδαν πὼς αὐτὸ δὲν εἶναι ἀρκετὸ καὶ ἀρχίσανε νὰ ζητοῦνε τίς αἰτίες καὶ τοὺς νόμους κάθε γλωσσικῆς σκέσεως.

Αὐτὸ τὸ πρῶμα ἀνάγκασε τοὺς σοφοὺς αὐτοὺς νὰ ἐρευνήσουν τοὺς φτόγγους, τὰ χαρακτηριστικὰ τους, τίς συγγενείες τους, καθὼς καὶ τὰ φωνητικὰ μας ὄργανα καὶ σὲ μερικὰς δεκάδες χρόνια μοναχὰ κατορθώσανε νὰ ἀνακαλύψουν τοὺς μεγάλους γενικοὺς γλωσσικοὺς κανόνες, ποὺ ἀκολουθοῦν ὅλες οἱ γλώσσες καὶ ἔπειτα τοὺς μερικοὺς ποὺ ἀκολουθεῖ κάθε γλῶσσα χωριστά.

Ἡ ἐξέτασις αὐτὴ τῶν φτόγγων τῆς ἀνθρώπινης ὁμιλίας στὰ τελευταῖα χρόνια πῆρε καὶ πειραματικὸ χαρακτήρα μὲ τὸν Abbé Rousselot καὶ τὰ φτογγικά του ἐργαλεῖα.

Ὁ Abbé Rousselot βρῆκε ἢ τελειοποίησε ἄλλα πρωτογενῆ ἐργαλεῖα ποὺ τὸ ἓνα μέρος τους ἐφαρμόζεται στὸ στόμα τοῦ ὁμιλητῆ καὶ τὸ ἄλλο γράφει καμπύλες διάφορες ἀνάλογα μὲ τὸ φωνητικὸ ὄργανο ποὺ θὰ ἐργαστεῖ γιὰ νὰ σκηματίσει τὸ φτόγγο, ποὺ ὁ ὁμιλητὴς θὰ προσφέρει.

Χάρη σ' αὐτὰ τὰ ἐργαλεῖα τοῦ Abbé Rousselot κατορθώνουνε νὰ ξετάζουν οἱ εἰδικοὶ τοὺς φτόγγους καὶ τὰ φτογγικά συμπλέγματα κάθε γλώσσας μὲ πολὺ πὺδ μεγάλῃ λεπτότητι ἀπὸ ὅτι μπορεῖ νὰ κάμει τὸ αὐτὸ μας.

Σ' αὐτὴν τὴν πειραματικὴν δουλειὰ τοῦ Abbé Rousselot ὀφείλουμε καὶ τὴν ἴδρυσιν ἀπὸ τὸν ἐφευρέτη ἀπ' τὰ 1897 στὸ Collège de France στὸ Παρίσι ἰδιαίτερου ἐργαστηρίου πειραματικῆς φτογγολογίας, δηλαδὴ ἐνὸς Laboratoire de phonétique expérimentale.

Καὶ ἔτσι δημιουργήθηκε τόσο γρήγορα μιὰ νέα ἐμπειρικὴ ἐπιστήμη ἡ Γλωσσολογία, ποὺ ἔχει γιὰ σκοπὸ νὰ μελετᾷ ἱστορικὰ καὶ συγκριτικὰ ὅλες τίς γλώσσες.

(*) Διαβάστηκε καὶ ξηγήθηκε περίσου στὸ «Ἐντευκτήριον Καίρου».

Όταν ο γλωσσολόγος ξετάζει μιὰ ζωντανή γλώσσα γιά νά βρεῖ τοὺς νόμους της καὶ τὰ χαρακτηριστικά της δὲν μπορεῖ παρὰ νά βασιστεῖ σ' ἐκεῖνο πού μιλιέται μοναχά, νά τὸ καταγράψει μὲ προσοχή καὶ ἔπειτα νά τὸ ξετάσει. Ἡ γραφή μιᾶς γλώσσας ζωντανῆς δὲν ἔχει σημασία γιά τὸ γλωσσολόγο, γιατί γλώσσα δὲ θὰ πεῖ γραφή. Ἀπόδειξη, πὼς τὴν ἐποχή πού οἱ ἀθροῶποι μιλοῦσαν καὶ δὲ γράφανε, εἶχανε γλώσσα μὰ δὲν εἶχανε γραφή!

Γι' αὐτὸ ὁ γλωσσολόγος δὲ θὰ πάει νά ξετάσει τὴ γραφὴ τῆς ζωντανῆς γλώσσας πού θέλει νά μελετήσῃ οὔτε καὶ νά διεῖ πὼς μιλά ὁ γραμματισμένος καὶ ἀναπτυγμένος, μὰ θὰ πάει νά διεῖ πὼς μιλά ὁ φυσικὸς ἄθρωπος, ἀφοῦ τοὺς φυσικοὺς νόμους τῆς ζωντανῆς γλώσσας ζητᾷ νά βρεῖ. Καὶ ἐπειδὴ οἱ ζωντανοὶ γλωσσικοὶ νόμοι δὲν μποροῦνε νά βρίσκονται παρὰ στίς πιὸ ζωντανὲς λέξεις, γι' αὐτὸ πρέπει νά παρατηρήσουμε πὼς οἱ λέξεις σὲ ὅλες τὶς γλώσσες χωρίζονται σὲ δυὸ μεγάλα μέρη, στὸ πρῶτο πού περιλαμβάνει τὶς κοινὲς λέξεις (*mots populaires*) καὶ στὸ δεύτερο πού περιλαμβάνει τὶς δασκαλεμένες ἢ λόγιες λέξεις (*mots savants*).

Κοινὲς λέξεις εἶναι ὅλες ἐκεῖνες πού μεταχειζόμαστε κάθε μέρα στὴν ἀπλὴ ζωὴ καὶ ὁμιλία μας (παιδί, σπίτι, χτένι, σκόνη, φτωχός κλπ).

Δασκαλεμένες ἢ λόγιες λέξεις εἶναι ἐκεῖνες πού μαθαίνουμε στὸ σχολεῖο ἢ ἀπὸ τὰ σοβαρὰ βιβλία καὶ πού τὶς περισσότερες ἐπλάσανε οἱ λόγιοι (εὐπρόσβλητος, ἀμβλυνσις, ἀλεξίπτωτον καὶ ὅλες οἱ ἐπιστημονικὲς λέξεις καθὼς κ' ἐκεῖνες πού δηλώνουν ἀφηρημένες ἔννοιες).

Εὐκόλα λοιπὸν κανεῖς καταλαβαίνει πὼς οἱ κοινὲς λέξεις μοναχὰ εἶναι οἱ πιὸ ζωντανὲς καὶ γι' αὐτὸ ὁ γλωσσολόγος δὲν μπορεῖ παρὰ αὐτὲς νά μελετήσῃ γιά νά φτάσῃ στὸ σκοπὸ του, ἀφοῦ οἱ ἄλλες οἱ δασκαλεμένες δημιουργήθηκαν ἀπὸ τὴν πέννα τοῦ σοφοῦ καὶ ἐπιστήμονα καὶ ὄχι ἀπὸ τὴ φύση.

Μὰ ἐπειδὴ οἱ ἐπιστημονικὲς αὐτὲς λέξεις δημιουργοῦνται ὅξω ἀπὸ τὴ φυσικὴ ζωὴ, πού οὔτε τὴν ἀγγίζουνε, γι' αὐτὸ μποροῦνε σὲ κάθε γλώσσα νά μὴ ὑποτάσσονται πάντα στοὺς φτογγολογικοὺς κανόνες της. Ἔτσι μποροῦμε στὴ νεώτερή μας γλώσσα, γράφοντας ἕνα νομικὸ θέμα, νά ποῦμε σύμφωνα ἢ πταισματοδι κεῖτο καὶ ὄχι σύμφωνα καὶ φταισματοδικεῖτο πού εἶναι τὸ κανονικὸ (*).

Καὶ ὅποιος κ' ἂ θελήσῃ νά ξετάσῃ μιὰ γλώσσα δὲν μπορεῖ παρὰ νά τὴ χωρίσῃ στὰ διάφορα στοιχεῖα της πού τὴν ἀποτελοῦν καὶ χωριστὰ καθένα ἀπ' αὐτὰ νά μελετήσῃ.

Ἔτσι σὲ κάθε γλώσσα διακρίνουμε τέσσερα στοιχεῖα πού εἶνε τὰ ἑξῆς:

1. τὸ συντακτικὸ της
2. τὸ τυπικὸ της
3. ἡ φτογγολογία της καὶ
4. τὸ λεξικὸ της.

Ἐμεῖς δὲ θὰ μιλήσουμε παρὰ γιά τὴ φτογγολογία τῆς νεώτερῆς μας γλώσσας, πού οἱ πολὺχρονοι καὶ μεγάλες μελέτες τῶν ἐιδικῶν ἀποδείξανε πὼς αὐτὴ ἡ περιφρονημένη νεώτερή μας γλώσσα εἶναι πραγματικά ἡ μόνη γνήσια κόρη τῆς ἀρχαίας καὶ τὸ μόνον της τάλιθινὸ παιδί.

(*) Αὐτὸ δὲν πρέπει νά παραξηγηθεῖ καὶ νά νομίσει κανεῖς πὼς στὰ ἐπιστημονικὰ θέματά μας μποροῦμε νά γράφουμε τὴν καθαρεύουσα, γιατί οἱ ἐξαιρέσεις πού ἀναφέραμε εἶναι φτογγολογικὲς μονάχα δηλ. ἐλάχιστες λεπτομέρειες, ἐνῶ οἱ διαφορὲς μας μὲ τὴν καθαρεύουσα εἶναι ριζικὲς.

Ἡ φτογγολογία ξετάζει τοὺς φτόγγους κάθε γλώσσας, δηλαδή πῶς σχηματίζονται, πῶς γειτονεύουν ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλον, πῶς ἀλλάζουνε καὶ γενικά καθεὶ σχετικὸ μ' αὐτοὺς.

Κάθε φτόγγος τῆς ὀμιλίας μας πρέπει νὰ ἔχει καὶ ἓνα σημεῖο πού τὸν παριστάνει στὸ χαρτί, γιατί τέτοιος εἶταν ὁ σκοπὸς ἐκείνων πού καθιερώσανε τὸ ἀλφαβητικὸ σύστημα τῆς γραφῆς.

Ἐμεῖς κρατοῦμε ὥς σήμερις στὴ γραφή μας τὸ ἀλφάβητο πού καθιερώθηκε στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Εὐκλείδη, στὸν 5ο αἰῶνα πρὶν ἀπ' τὸ Χριστό. Μὰ οἱ φτόγγοι πού πολλὰ γράμματα τότες παρίσταναν μέσα σὲ 2300 χρόνια, πού περάσανε, δὲν μπορούσαν παρὰ νάλλάζουνε. Καὶ γι' αὐτὸ σήμερις ἔχουμε γράμματα περιττά, σὰν τὰ *η υ ω*, καὶ ἄλλα πού μᾶς λείπουνε, σὰν τὸ *h* (μπαροῦτι), *g* (γκαρίζει), *d* (νταβούλι). Αὐτὰ τὰ τρία τάντι-καθιστοῦμε βέβαια μὲ τὰ σύθετα *μπ, γκ, ντ*, μὰ αὐτὰ δὲν ἀποδίδουνε πάντα ἐκεῖνο πού ζητοῦμε.

<i>Ντ</i>	δὲ δίνουνε πάντα	<i>d</i>	(κόντρες)
<i>μπ</i>	» » »	<i>b</i>	(ἐμπορος, ἐμφορος)
<i>γκ</i>	» » »	<i>g</i>	(ἐγκαίνια, ἐνγαίνια)

Μὰ βέβαια ἐμεῖς γιὰ ἀρκετὸ καιρὸ ἀκόμη πρέπει νὰ κρατήσουμε τὴν ἱστορικὴ αὐτὴν ὀρθογραφία, ἀφοῦ πρῶτα ἔχουμε νὰ λύσουμε ἄλλα ζητήματα πὶο βιαστικά.

Εἶπαμε πῶς πολλὰ γράμματα μέσα σὲ 2300 χρόνια χάσανε τὴν παλιά τους προφορά.

Καὶ πρῶτα ἀπὸ ὅλα ἀπὸ τὰ φωνήεντα τὸ *A* πού ἦτανε δυὸ εἰδῶν *α* μακρὸ = *αα* καὶ *α* βραχὺ = *α*, ἔμεινε σήμερις μόνο τὸ δεῦτερο.

Τὸ *H* πού ἦτανε ἓνα εἶδος *ΕΕ*, δηλ. ἔφιλο μακρὸ, ἔγινε σήμερις ἀπλὸ *ι*.

Τὸ *Y* πού ἦτανε δυὸ εἰδῶνε, δηλ. *υ* καὶ *ϋ*, καὶ πού προφέρουνταν, καθὼς λένε, στὴν ὀμηρικὴ ἐποχὴ σὰν ἓνα *ου* καὶ στὴν κλασικὴ σὰν ἓνα *υ* γαλλικὸ, σήμερις τὸ προφέρουμε σὰν ἓνα ἀπλὸ *ι*.

Τὸ *Ω* πού ἦτανε ἓνα ὀμικρο μακρὸ (*οο*) σήμερις ἔγινε ἓνα ἀπλὸ *ο*.

Καὶ ἔτσι ὅλα τὰ «βραχέα» φωνήεντα στὴν παλιὰ ἐποχὴ εἶχανε καὶ τὰ ἀντίστοιχά τους «μακρά».

<i>α</i>	—	<i>α</i>
<i>ε</i>	—	<i>η</i>
<i>υ</i>	—	<i>υ</i>
<i>ο</i>	—	<i>ω</i>

Ἀπὸ τὰ σύφωνα τὰ *β γ δ* δὲν εἶχαν τότες τὴν τωρινὴ τους προφορά. Τότες τὰ προφέρανε σὰν τὰ σημερνὰ γαλλικὰ *b g d*. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὰ λατινικὰ πού κράτησαν αὐτὴν τὴν προφορά καὶ πού τὴ μεταδῶσανε σὲ ὅλες τὶς νεώτερες δυτικὲς γλώσσες. Ἄλλως τε ὁ καθένας καταλαβαίνει πῶς ἂν τὸ ἀρχαῖο *β* εἶχε τὴ σημερνὴ του προφορά, ἅμα οἱ Λατῖνοι γράφανε τὴν ἑλληνικὴ λέξιν *Bacchus*, καὶ ἄλλες πολλὲς ὁμοίης τῆς, δὲ θὰ τὴ γράφανε μὲ *b* μὰ μὲ *v*, ἀφοῦ γι' αὐτὸν τὸν φτόγγο εἶχανε καὶ ἰδιαίτερο σημεῖο.

Ἐχτὸς ἀπὸ αὐτὸ δὲν εἶναι λογικὸ νὰ παραδεχτοῦμε πῶς οἱ ἀρχαῖοι δὲν εἶχανε τοὺς φτόγγους *b g d* ἀφοῦ ὅλες οἱ γλώσσες τοῦ κόσμου δὲν μποροῦνε νὰ κάμουνε χωρὶς αὐτοὺς, γιατί εἶναι ἀπ' τοὺς πῶς κοινούς καὶ ἀπ' τοὺς πῶς εὐκόλοπρόφερτους. Γιὰ νὰ καταλάβουμε πῶς πραγματικὰ οἱ φτόγγοι

b g d είναι απ' τους πιο εύκολοπρόφερτους φτάνει νά σκεφτούμε πώς αυτοί οι τρεις φτόγγιοι είναι από τους πρώτους φτόγγους που το παιδί θά προσφέρει (μαμαπᾶ, μπεμπέ, νταντά κλπ.)

Ἐχτός από τὰ **β γ δ** καὶ τρία ἄλλα σύφωνα δὲν εἶχανε τότες τὴ σημερινή τους προφορά. Αὐτὰ εἶναι τὰ **φ χ θ** πού εἶχανε τότες, τὸ **φ** μιὰ προφορά σάν ἓνα **π** με δασεία (ἐκπνοή), τὸ **χ** μιὰ προφορά σάν ἓνα **κ** με δασεία καὶ τὸ **θ** σάν ἓνα **τ** με δασεία. Καὶ μπορούμε λίγο-πολύ νά παραστήσουμε τὴν προφορά αὐτὴ τοῦ **φ** με ἓνα **πh**, τοῦ **χ** με ἓνα **κh** καὶ τοῦ **θ** με ἓνα **th**.

Ἡ προφορά αὐτὴ φαίνεται ἀπὸ τὰ λατινικά, γιατί κάθε φορά που πέρνανε οἱ λατῖνοι μιὰ ἑλληνικὴ λέξη πού εἶχε **φ χ θ** μέσα της, τὴ γράφανε με **ph kh th**. Προσπαθούσανε δηλαδή, με τὰ φτογγικά σημεῖα πού εἶχανε, νά ἀποδώσουνε τὴν ἑλληνικὴ τους προφορά, ὅπως κάμουνε ὅλα τὰ ἔθνη ὅταν πέρνουνε μιὰ ξένη λέξη. Ἄλλως τε δὲν εἶχανε καμμιά ἀνάγκη νά γράψουνε τὴ φιλοσοφία philosophia (με **ph**). Ἄν τὸ **φ** τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ προσφέρουνταν σάν τὸ δικό τους **f** καὶ σάν τὸ σημερινό μας **φ**. Θὰ τὴ γράφανε χωρὶς ἄλλο filosofia.

Κι ἀκόμη δὲν πρέπει νά ξεχνοῦμε πὼς ὅταν τύχαινε ἓνα **π κ τ** νά γειτωνέψει στὴν ἀρχαία με μιὰ δασεία (ἐκπνοή) τὸ **π κ τ** αὐτὸ γινότανε ἀμέσως **φ χ θ** ἀφοῦ **π** καὶ δασεία εἶπαμε πὼς ἦτανε ἡ προφορά τοῦ **φ**, **κ** με δασεία ἡ προφορά τοῦ **χ**, καὶ **τ** με δασεία ἡ προφορά τοῦ **θ**.

Παραδείγματα: Ἀπ' ἡμῶν = ἀφ' ἡμῶν, οὐκ ἦττον = οὐχ' ἦττον, κατ' ἐκάστην = καθ' ἐκάστην.

ΦΩΝΗΕΝΤΑ.

Οἱ γραμματικὲς μῆς λένε πὼς πρέπει νά ξεχωρίσουμε τὰ φωνήεντα ἀπὸ τὰ σύφωνα, γιατί τὰ πρῶτα σχηματίζουνε μόνα τους ἀκέραιο φτόγγιο καὶ συλλαβή, ἐνὼ τὰ δευτέρα δὲν μπορούνε. Παράδειγμα : **Ἄ-πὸ**.

Μὰ γιὰ νά βροῦμε τὴν πραγματικὴ διαφορὰ πού ἔχουνε τὰ φωνήεντα καὶ σύφωνα μεταξύ τους πρέπει νά ξετάσουμε πὼς σχηματίζεται κάθε φτόγγος. Πολὺ ἀπλὸ πρῆμα, φυσοῦμε, ὁ ἀέρας πού βγαίνει χτυπᾷ κάπου, ἄλλοτε στὸν οὐρανίσκο μας, ἄλλοτε στὰ δόντια μας, ἄλλοτε στὸ λάρυγγά μας καὶ ἡ τριβὴ αὐτὴ τοῦ ἀέρα παρᾶγει τὸν ἦχο, τὸ φτόγγιο.

Φωνήεντα λοιπὸν εἶναι οἱ φτόγγιοι πού σχηματίζονται μ' ἓνα φύσιμα καὶ χωρὶς τριβὴ τοῦ ἀέρα μέσα στὸ στόμα μας.

ααα ιιι οοο

Καὶ σύφωνα εἶναι ἐκεῖνα πού σχηματίζονται ὅταν ὁ ἀέρας πού βγαίνει ἀπ' τὰ πνεμόνια μας χτυπάει καὶ τρίβεται κάπου μέσα στὸ στόμα μας.

θθθ π σσσ

Γι' αὐτὸ τὸ λόγο τὰ φωνήεντα μπορούνε νά ὀνομαστοῦνε καὶ **ἄτρι-φτοι** φτόγγιοι καὶ τὰ σύφωνα **τριβόμενοι**.

Καὶ ἀφοῦ τὰ φωνήεντα σχηματίζονται με τὴν ἐλεύθερη ἔξοδο τοῦ ἀέρα ἀπὸ τὸ στόμα μας καὶ χωρὶς καμμιά τριβή, ἡ προφορά τους κάμει νάνοιγει τὸ στόμα πὺ πολὺ ἀπὸ ὅτι χρειάζεται γιὰ νά προσφέρουμε τὰ σύφωνα.

ε α — φ τ

Καὶ τὸ ἀνοιγμα δὲν εἶναι πάντοτε τὸ ἴδιο σὲ ὅλα τὰ φωνήεντα. Γιὰ νά

προφέρουμε τὸ **A** ἀνοίγουμε τὸ στόμα μας πιὸ πολὺ παρὰ γιὰ νὰ προφέρουμε τὸ **I**.

A — I

Ἡ διαφορὰ αὐτὴ δίνει μιὰ δύναμη ἰδιαίτερη σὲ κάθε φωνήεντο, ποὺ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τὰ κατατάξουμε ἔτσι :

A — O — OY — E — I

Ὅσο τὸ ἀνοίγμα ποὺ σηματοῖζουμε μὲ τὸ στόμα μας γιὰ νὰ τὰ προφέρουμε εἶναι πιὸ μεγάλο τόσο καὶ ὁ φτόγγος εἶναι πιὸ δυνατός.

Μαζὺ μὲ τὰ φωνήεντα κατατάσσω καὶ τὴν ἀρχαία δίφτογγο **ou**, ποὺ βέβαια στὴν ἀρχαία ἐποχὴ δὲν τὴν προφέρανε σάν ἓνα φτόγγο ὅπως σήμερις, ἀφοῦ ἦτανε δίφτογγος, καὶ ποὺ σήμερις κατήντησε φτόγγος ἀπλὸς ὅπως τὸ **ou** τὸ γερμανικὸ, τὸ ἀραβικὸ κλπ.

Ἡ δυναμικὴ αὐτὴ κατὰτάξη ποὺ κάναμε στὰ φωνήεντα μᾶς χρησιμεύει γιὰ νὰ ξηγήσουμε τὴν ἐξάλειψη ἐνὸς ἀδύνατου φωνηέντου ὅταν αὐτὸ βρεθεῖ κοντὰ σὲ ἓνα ἄλλο πιὸ δυνατό ἀπ' ἐκεῖνο. Τὸ πιὸ δυνατό, σάν πιὸ δυνατό ποὺ εἶναι, κρατιέται καὶ τὸ ἀδύνατο φεύγει.

Παραδείγματα : Τὰ εἶπα = Τάπα, τὸ ἔχω = τῶχω, τὰ ἔδωσα = τᾶδωσα, δεκαῆξη = δεκάξη, καλοαρέσει = καλαρέσει, μοῦ ἄρесе = μᾶρσε, μοῦ ἔλεγε = μοῦλεγε.

Τὸ μ' ἔλεγε προέρχεται ἀπὸ τὸ μὲ ἔλεγε καὶ ὅσο γιὰ τὰ ἄλλα ὅμως = ἄλλ' ὅμως καὶ τὰ παρόμοια ποὺ φεύγει τὸ **a** ἐνῶ ἔπρεπε νὰ μείνει, αὐτὰ εἶναι ἀφύσικοι ἐπιβλημένοι δασκαλισμοί.

Κ' ἐπειδὴ μιλοῦμε γιὰ τὰ φωνήεντα καὶ τὴ δυναμικὴ κατὰτάξή τους πρέπει νὰ ποῦμε δυὸ λόγια γιὰ τὸ φαινόμενο τῆς Ἰσχυοταιριαξιάς ποὺ παρατηροῦμε στὴ γλώσσα μας καὶ ποὺ συνίσταται στὸ ταιρίαγμα ἐνὸς πιὸ ἀδύνατου φωνηέντου μὲ ἓνα ἄλλο πιὸ δυνατό ποὺ ἀκολουθεῖ.

Παραδείγματα : Στὴ λέξη **ἀπάνω** τὸ ἀρχικὸ **ε** ἔγινε **a** γιὰτὶ ἀκολουθεῖ **a**, φωνήεντο πιὸ δυνατό ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ **ε**. Γιὰ τὴν ἴδια αἰτία ἔγιναν καὶ οἱ ἀκόλουθες ἀλλαγές.

ἔξω — ὄξω, ἐμπρός — ὀμπρός, ἐλαφρὸ — ἀλαφρό, δρεπάνι — δραπάνι, ξορκάδι — ξαρκάδι, ἐργαλεῖο — ἀργαλεῖο, δλάκαιρο — ἀλάκαιρο, κλπ.

ΣΥΦΩΝΑ.

α). Ἠχικὰ καὶ ἄηχα.

Ἡ πρώτη καὶ μεγάλη διαίρεση ποὺ θὰ κάμουμε στὰ σύφωνα εἶναι ἡ διαίρεσή τους σὲ ἠχικὰ καὶ ἄηχα (lettres sonores et lettres sourdes).

Τὰ ἠχικὰ εἶναι ἐκεῖνα τὰ σύφωνα ποὺ γιὰ νὰ σηματοπιστοῦν καὶ προφερθοῦν πρέπει νὰ κουνηθοῦν καὶ νὰ ἠχήσουν οἱ φωνητικὲς χορδὲς τοῦ λάρυγγός μας.

Παραδείγματα : **β γ μπ (*)**

Ἄηχα εἶναι ἐκεῖνα ποὺ γιὰ νὰ σηματοπιστοῦνε δὲν ἔχουνε ἀνάγκη νὰ κουνηθοῦνε οἱ φωνητικὲς μας χορδές.

Παραδείγματα : **θ σ φ π.**

Γιὰ νὰ μὴ κάμουμε λάθος ποτὲς καὶ πάντα μὲ εὐκολία νὰ βρίσκουμε ἂν τὸ τάδε σύφωνο εἶναι ἠχικὸ ἢ ἄηχο πρέπει νὰ ἀγγίζουμε μὲ τὸ χέρι μας τὸ μῆλο τοῦ Ἀδάμ τοῦ λαιμοῦ μας καὶ νὰ προφέρουμε τὸ σύφωνο. Τὸ χέρι

(*) Ὅταν παραθέτουμε γιὰ παραδείγματα διάφορα γράμματα δὲν πρέπει νὰ τὰ διαβάσουμε μὲ τὸννομά τους (βῆτα, γάμμα κλπ.) μὰ ἀπλᾶ **β γ** κλπ.

μας θὰ νοιώσει τίς χορδές τοῦ λάρυγγα νὰ πάλλουν ἢ δὲ θὰ νοιώσει τίποτε ἂν δὲν πάλλουν.

Παράδειγμα : Ὅταν προφέρουμε ἓνα γγγγ τὸ χέρι μας ποῦ ἀγγίζει τὸ μῆλο τοῦ Ἀδάμ θὰ νοιώσει τίς χορδές νὰ πάλλουν καὶ αὐτὸ θὰ πεῖ πὼς τὸ γ εἶναι σύφωνο ἡχικό. Μὰ ἂν προφέρουμε ἓνα χχχχ δὲ θὰ νοιώσει κανένα παλμὸ στὶς λαρυγγικές μας χορδές καὶ αὐτὸ θὰ πεῖ πὼς τὸ χ εἶναι ἄηχο.

Καὶ τώρα πρέπει νὰ δρίσουμε πὼς κάθε ἄηχο σύφωνο ἔχει καὶ τὸ ἀντίστοιχό του ἡχικό.

Γιὰ νὰ βροῦμε ποιὸ εἶναι τὸ ἀντίστοιχο ἡχικὸ ἐνὸς ἄηχου, προφέρουμε τὸν ἄηχο αὐτὸ φτόγγο, ποῦ ἀφοῦ εἶναι ἄηχος οἱ φωνητικές μας χορδές δὲ θὰ πάλλουν, καὶ ξακολουθώντας νὰ τὸν προφέρουμε βάζουμε σ' ἐνέργεια τίς φωνητικές μας χορδές. Ὁ φτόγγος ποῦ θὰ σηματοποιεῖ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ εἶναι ἡχικός, ἀφοῦ οἱ φωνητικές μας χορδές θὰ πάλλουν, καὶ θὰ εἶναι ὁ ἀντίστοιχος τοῦ προηγούμενου ἄηχου.

Παράδειγμα : Πέρνουμε τὸ σύφωνο σ καὶ τὸ προφέρουμε (σσσσ). Ὁ φτόγγος αὐτὸς εἶναι ἄηχος ἀφοῦ ὅταν τὸν προφέρουμε καταλαβαίνουμε πὼς οἱ φωνητικές μας χορδές δὲν πάλλουν. Μὰ ὅταν προφέροντας τὸ σσσσ κά- νουμε ὥστε νὰ ἐργαστοῦν οἱ φωνητικές χορδές τοῦ λάρυγγά μας, χωρὶς νὰ ἀλλάξουμε διόλου τὴ στάση ποῦ ἔχει τὸ στόμα μας, τότε θὰκούσουμε ἓνα φτόγγο ξξξξ ποῦ ἀντικατάστησε τὸ σ καὶ ποῦ εἶναι ὁ ἀντίστοιχός του.

Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο βρίσκουμε πὼς ὅταν ποῦμε π καὶ κατόπι προφέ- ρουμε τὸ π μὲ τὸ λάρυγγά μας, τότε τὸ π θὰ γίνῃ μπ (b) καὶ αὐτὸ θὰ πεῖ πὼς ὁ ἀντίστοιχος ἡχικός φτόγγος τοῦ ἄηχου π εἶναι ὁ μπ (b).

Ἐπειδὴ τώρα θὰ σηματοποιήσουμε τὸν πρῶτο πίνακα τῶν ἄηχων καὶ ἡχι- κῶν καὶ ἐπειδὴ σ' αὐτὸν τὸν πίνακα θὰ στηρίζουμε τὸν πρῶτο καὶ μεγάλο νόμο ποῦ κυβερνᾷ τὰ ἡχικά καὶ ἄηχα, γι' αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητο νὰ κατα- λάβει κανεὶς καλὰ τὸν ἀπλὸ μηχανισμό ποῦ ἐκθέσαμε πρὶ ἀπάνω καὶ ποῦ μετατρέπει τὰ ἡχικά σὲ ἄηχα καὶ τὰ ἄηχα σὲ ἡχικά.

ΔΗΧΑ καὶ τὰ ἀντίστοιχά τους ΗΧΙΚΑ

Λαρυγγικά καὶ ὄργανικά	}	K	Γκ	(G)	}	ΞΑΝΘΙΚΗΧΑ
Ὀδοντικά		T	Nτ	(D)		
Χειλικά		Π	Mπ	(B)		

Λαρυγγικά καὶ ὄργανικά	}	X	Γ	}	ΞΑΚΟΛΟΥΘΗΤΙΚΑ
Μεσοδοντικά		Θ	Δ		
Ὀδοντικά		Σ	Z		
Χειλικά		Φ	B		
*Eρριτα		—	μόνο ἡχικά {	M N	
*Υγρὰ		—		Δ P	

Καὶ τώρα βάζουμε τὸν ἐξῆς νόμο : Ἡχικὸ μὲ ἡχικὸ μονάχα γειτνεύει καὶ ἄηχο μὲ ἄηχο.

Δηλαδή ἓνα ἡχικὸ καὶ ἓνα ἄηχο σύφωνο κοντά-κοντά δὲν μποροῦνε νὰ σταθοῦν.

Ἐξαίρουνται τὰ ἡχικά **Δ Μ Ν Ρ** γιατί αὐτὰ δὲν ἔχουνε ἀντίστοιχα ἄηχα.

Παραδείγματα : Στη λέξη *Ἀσπίδα* τὸ *σ* καὶ τὸ *π* ποὺ γειτωναύουνε εἶναι καὶ τὰ δύο ἄηχα, ὅπως τὸ θέλει ὁ νόμος μας. Στη λέξη *Ὀγδοος* τὸ *γ* καὶ τὸ *δ* ποὺ γειτωναύουνε εἶναι καὶ τὰ δύο ἡχικά.

Στὴ λέξη ὁμως *ἐχτρος* ἢ *ἐχθρος* ἀπὸ τὰ τρία σύφωνα *χ τ ρ* τὰ δύο πρῶτα εἶναι ἄηχα καὶ τὸ τρίτο ἡχικό. Μὰ τὸ *ρ* τὸ ἡχικό μπορεῖ νὰ γειτωναίῃ μὲ τὰ ἄηχα *χ τ* γιατί εἴπαμε πὼς τὰ *μ ν λ ρ* ἐξαιροῦνται.

Τί γίνεται ὁμως ὅταν τύχει νὰ βρεθεῖ ἓνας ἄηχος φτόγγος κοντὰ σὲ ἓναν ἡχικό ;

Τότες ὁ ἓνας ἀπ' τοὺς δύο θάλλάξει καὶ θὰ πάρει τὴ μορφή τοῦ διπλανοῦ του φτόγγου.

Παραδείγματα : Στὴ λέξη *σβύνω* τὸ *σ* εἶναι ἄηχο καὶ τὸ *β* ἡχικό. Αὐτὰ τὰ δύο φωνήεντα κατὰ τὸ νόμο μας, δὲν μποροῦνε νὰ γειτωναίουν καὶ γι' αὐτὸ τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο θάλλάξει. Σ' αὐτὴ τὴ λέξη ἀλλάζει τὸ *σ* ποὺ πρέπει νὰ γίνῃ ἡχικό. Καὶ ξέρομε πὼς τὸ ἀντίστοιχο ἡχικό τοῦ *σ* εἶναι τὸ *ξ* (βλέπε τὸν πίνακα) καὶ γι' αὐτὸ προφέρουμε *ξβύνω* ἐνῶ γράφουμε σβύνω.

Στὴ λέξη ἡ *πσυχὴ* βλέπουμε πὼς τὸ *π* καὶ *σ* εἶναι καὶ τὰ δύο ἄηχα καὶ γειτωναύουνε ὥρατα. Μὰ στὴν αἰτιατικὴ *τὴν πσυχὴ* τὸ *ν* τοῦ ἄρθρου ποὺ εἶναι ἡχικό ἀναγκάζει τὸ *π*, κατὰ τὸ νόμο μας, νὰ γίνῃ καὶ αὐτὸ ἡχικό καὶ γίνεται *μπ* (*h*), ποὺ εἶναι τὸ ἀντίστοιχο ἡχικό τοῦ ἄηχου *π*. Μὰ τότες τὸ νέο ἡχικό *h* βρίσκεται κοντὰ σὲ ἓνα *σ* ποὺ εἶναι ἄηχο (τὴν ἡσυχί), καὶ αὐτὸ τὸ ἡχικό *h* ἀναγκάζει μὲ τὴ σειρά του τὸ γειτονικό του ἄηχο *σ* νὰ γίνῃ καὶ αὐτὸ ἡχικό. Καὶ γίνεται *ξ* γιατί τὸ ἀντίστοιχο ἡχικό τοῦ *σ* εἶναι *ξ*. Καὶ ἔτσι ἔχομε τρία ἡχικά στὴ σειρά, δηλ. *τὴν hσυχὴ* ὅπως καὶ τὴν προφέρουμε.

Ἄλλα παραδείγματα : εἰσδύω — εἰξδύω, σγουρός — ξγουρός, τσακίζω — τόν δξάκισα, ἡ Τῆνος — τὴν Dῆνο καὶ Dηνιακός κλπ.

Τὸν ἴδιο νόμο βρίσκουμε καὶ στὰ γαλλικά : *subsister* — *subzister*, *absurde* — *apsurde* κλπ. Καθὼς καὶ στὰ ἀγγλικά : *the observer* — *the obzerver* κλπ.

Ξέρομε πὼς τὸ *ν* τῆς ἀρχαίας δίφτογγου *αν* καὶ *ευ* τώρα πῆρε τὴν προφορὰ ἄλλοτε τοῦ *φ* καὶ ἄλλοτε τοῦ *β*. Τὸ *ν* αὐτὸ γίνεταί *φ*, δηλαδὴ ἄηχο, ὅταν ἀκολουθεῖ ἓνα ἄηχο (ἀφτός, ἐφθεία) καὶ *β*, δηλαδὴ ἡχικό, ὅταν ἀκολουθεῖ ἓνα ἡχικό (Ἐβρώπη, ἐβδαιμονία).

β) Ξακολουθητικά καὶ ξαφνικόηχα.

Θὰ διαιρέσουμε τώρα τὰ σύφωνα σὲ ξακολουθητικά καὶ ξαφνικόηχα ἢ, ὅπως τὰ ὀνομάζουν οἱ γραμματικές, σὲ ἡμίφωνα καὶ ἄφωνα (*lettres continues et lettres explosives*).

Τὰ ξακολουθητικά εἶναι ἐκεῖνα τὰ σύφωνα ποὺ μποροῦμε νὰ ξακολουθοῦμε νὰ τὰ προφέρουμε ὅσο βαστᾷ ὁ ἀέρας ποὺ βγαίνει ἀπ' τὰ πνεμόνια μας.

Μποροῦμε λόγου χάρι νὰ προφέρουμε τὸ φτόγγο *φ* ἐπὶ ἀρκετὰ δευτερόλεπτα (φφφφ κλπ.). Τὸ ἴδιο γιὰ τὸ *ρ* ἢ τὸ *δ* κλπ. Ὅλα αὐτὰ εἶναι λοιπὸν ξακολουθητικά.

Τὰ ξαφνικόηχα εἶναι ἐκεῖνα ποὺ γιὰ νὰ τὰ προφέρουμε πρέπει πρῶτα νὰ κάμουμε ἓνα φράγμὸ στὸ στόμα μας ποὺ νὰ σκουντάφτει ἀπάνω του ὁ ἀέρας καὶ νὰ μὴ μπορεῖ νὰ βγαίνει λέφτερα ὅξω.

Δὲν μποροῦμε λόγου χάρι νὰ προφέρουμε ξακαλουθητικά ἓνα *π* ὅπως

προφέρουμε ένα **φ**, γιατί τὸ **π** σκηματίζεται μὲ ἓνα φραγμὸ πὺν ἐμποδίζει τὸ κύλισμα τοῦ ἀέρα. Τὸ ἴδιο γιὰ τὸ **ντ** ἢ τὸ **τ** κλπ.

Ξακολουθητικά ἢ ἡμίφωνα λοιπὸν εἶναι τὰ ἐξῆς (βλέπε τὸν πίνακα τῶν ἡχικῶν καὶ ἀηχῶν) :

β γ δ ζ θ λ μ ν ρ σ φ χ

καὶ ξαφνικόνῃα ἢ ἄφωνα τὰ ἐξῆς :

μπ (B) γκ (G) ντ (D) κ π τ (*)

Μὰ ἂν ἀνοίξουμε μιὰ γραμματική τῆς «Ἑλληνικῆς Γλώσσης» θὰ διοῦμε πὺς τὰ **β γ δ θ φ χ** εἶναι ἄφωνα δηλαδὴ ξαφνικόνῃα καὶ ὄχι ξακολουθητικά ὅπως εἶπαμε πῶ ἀπάνω. Αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ μᾶς παραξενέψει γιατί εἶπαμε πὺς τὰ **β γ δ θ φ χ** εἶχανε στήν ἀρχαία ἐποχὴ ἄλλη προφορὰ, δηλαδὴ τὴν προφορὰ **μπ γκ ντ τη πη κη** καὶ ἔτσι ἦτανε πραγματικά τότες ἄφωνα (ξαφνικόνῃα). Μὰ οἱ δασκάλοι μας πὺν νομίζουνε πὺς τὰ πράματα δὲν ἀλλάξανε ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Περικλῆ ξακολουθοῦνε νὰ μᾶς βεβαιώνουνε πὺς τὰ **β γ δ θ φ χ** εἶναι ἀκόμη ἄφωνα ὅπως καὶ τὰ **κ π τ** !

Καὶ τώρα θ' ἀφήσουμε κατὰ μέρος τοὺς ἡχικοὺς φτόγγους γιὰ νὰ ξετάσουμε τοὺς ἀηχοὺς ξακολουθητικούς καὶ ξαφνικόνῃους μοναχὰ δηλαδὴ τοὺς **σ θ φ χ** καὶ **κ π τ**.

Ὅπως εἶπαμε γιὰ τὰ ἀηχα καὶ ἡχικά πὺς κάθε ἀηχο ἔχει καὶ τὸ ἀντίστοιχὸ τοῦ ἡχικοῦ ἔτσι λέμε καὶ γιὰ τὰ ξακολουθητικά καὶ ξαφνικόνῃα πὺς κάθε ξαφνικόνῃο ἔχει καὶ τὸ ἀντίστοιχὸ τοῦ ξακολουθητικοῦ.

Γιὰ νὰ βροῦμε τὸν ξακολουθητικὸ φτόγγο ἐνὸς ξαφνικόνῃου, προφέρουμε τὸν ξαφνικόνῃο αὐτό, ἄς ποῦμε τὸν **κ**, καὶ προφέροντάς τονε φυσοῦμε. Ὁ νέος φτόγγος πὺν θὰ σκηματιστεῖ θὰ εἶναι ξακολουθητικός καὶ ὁ ἀντίστοιχος τοῦ πρώτου τοῦ ξαφνικόνῃου δηλαδὴ ὁ **χ**.

Καὶ ἔτσι ἂν προφέρουμε τὸν **Κ** καὶ φυσίζουμε, θὰ ἔχουμε **Χ**

» Π	»	» Φ
» Τ	»	» Θ
—		Σ

Ὁ **σ** δὲν ἔχει ἀντίστοιχο ξαφνικόνῃο φτόγγο.

Καὶ τώρα ὀρίζουμε πὺς ἀπὸ τὰ ἀηχα ξακολουθητικὸ μὲ ξακαλουθητικό, δηλ. μὲ ὅμοιό του, δὲν μπορεῖ στή γλώσσα μας νὰ γειτωνέψει.

Δηλαδὴ τὰ συμπλέγματα : **σθ θσ φχ φθ φσ χθ χσ** καὶ **σχ** μὲ τὴ σημερνή τους προφορὰ δὲν ἦτανε ποτές καὶ δὲν εἶναι τῆς φυσικῆς μας γλώσσας.

Ὅταν οἱ πρόγονοί μας λέγανε καὶ γράφανε **σθ** ἐνός, **ἄχ** ἐός κλπ. δὲν προφέρανε δυὸ ξακολουθητικά στή γραμμὴ (σθ, χθ) γιατί δὲν πρέπει νὰ ξεχοῦμε πὺς τὰ **φ χ θ** δὲν ἦτανε τότες ξακολουθητικά μὰ ξαφνικόνῃα, δηλ. γιὰ τὸ σκηματισμὸ τους χρειαζοῦντανε φραγμὸ.

Καὶ ὅταν τὰ **φ χ θ** ἀρχίσανε νὰ πέρουνε τὴ σημερινή τους προφορὰ, δηλαδὴ νὰ γίνονται ἀπὸ ξαφνικόνῃα ξακολουθητικά τότες ἐμεῖς κρατήσαμε τὴ σημερινή τους προφορὰ μονάχα σ' ἐκεῖνες τὶς λέξεις πὺν αὐτὴ ἢ νέα προφορὰ δὲ μᾶς δυσκόλευε, ὅπως εἶναι στὶς λέξεις **φόβος, χρόνος, θυμὸς** κλπ.

Μὰ στὶς λέξεις πὺν ἡ σημερινή προφορὰ τοῦ **φ χ θ** μᾶς δυσκόλευε, κρατήσαμε ἂν ὄχι τὴν ἀρχαία τους προφορὰ, μὰ τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς

(*) Τὸ **ξ** καὶ τὸ **ψ** δὲν τὰ κατατάσσουμε οὔτε στήν πρώτη οὔτε στή δευτέρη κατηγορία γιατί εἶναι σύθετα τὸ **ξ** ἀπὸ τὸ **κ** καὶ **σ** τὸ **ψ** ἀπὸ τὸ **π** καὶ **σ**.

ἀρχαίας προφορᾶς τους, δηλ. τὸ φραγμὸ πὺ εἶχανε ἀνάγκη γιὰ νὰ σχηματιστοῦνε στὴν ἀρχαία ἐποχὴ.

Καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ τοῦ φαινομένου θὰ λέγονταν λόγος «εὐφωνίας» ἀπὸ τοὺς δασκάλους, μὰ ὁ λόγος καὶ αὐτοῦ τοῦ φαινομένου δὲν εἶναι παρὰ λόγος εὐκολοπροφορᾶς.

Καὶ τὸ ἀποδείχνω.

Εἴπαμε πὼς ξακολουθητικοὶ φτόγγοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ μποροῦμε νὰ τοὺς προφέρουμε ὅσο βασιτᾶ ὁ ἀέρας πὺ βγαίνει ἀπ' τὰ πνεμόνια μας. Φυσοῦμε καὶ σχηματίζονται $\varphi - \chi - \theta$.

Ἄν εἶχαμε δυὸ φτόγγους ξακολουθητικούς τὸν ἕνα κοντὰ στὸν ἄλλο ($\varphi - \theta$), θὰ εἴμασταν ἀναγκασμένοι ὅλο νὰ φυσοῦμε. Θὰ φυσούσαμε γιὰ τὸν πρῶτο [φ], θὰ φυσούσαμε καὶ γιὰ τὸ δεύτερο [θ].

Ἐμεῖς ὅμως ἀκολουθώντας τὸ μεγάλο φυσικὸ νόμο τοῦ νὰ κάμουμε τὴν προφορὰ κάθε λέξης εὐκολοπρόφερτη, βολέψαμε τὰ πράματα ἀλλοιωτικά. Κρατώντας τὸ φραγμὸ τῆς ἀρχαίας προφορᾶς τοῦ $\varphi \chi \theta$ ἐκεῖ πὺ ἀκολουθοῦσε ἡ προηγουμένη ἕνα ὁμοίό τους ἡ καὶ ἕνα σ , φυσοῦμε μιὰ φορὰ [φ] καὶ γιὰ τὸ δεύτερο φτόγγο μορφώνουμε στὸ στόμα μας φραγμὸ [τ] = φτάνει, ἡ σχηματίζουμε τὸ φραγμὸ στὸν πρῶτο φτόγγο καὶ φυσοῦμε στὸ δεύτερο, κάθησε — κάτσε — κάτσε.

Καὶ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ, ὅταν προσέξει λιγάκι, πὼς ἡ λέξη φτάνει ἢ ἡ λέξη σκάρα δὲν εἶναι πὺ εὐκολοπρόφερτες ἀπὸ τίς λέξεις φθάνει (φθ), σχάρα (σχ).

Παραδείγματα :

σθ — στ : νὰ ἀκουστεῖ, φαντάστηκε, νὰ ψηφιστεῖ κλπ.

θσ — τσ : κάθησε — κάτσε — κάτσε.

σχ — σκ : σκολεῖο, σκάρα, θὰ τὸ σκίσεις, σκονί, σκέτο κλπ.

φθ — φτ : φτήνια, φτάνει, Λεφτέρης, γράφτηκες, προφταίνω κλπ.

φσ — πσ : γράφσω — γράψω, πάφσω — πάψω, κλάφσω — κλάψω κλπ.

φχ — φκ : ἐφκέλαιο, ἐφκαριστῶ.

χθ — χτ : ἐχτές, ἐχτρός κλπ.

Τὸ *σφ* κατὰ τὸν κανόνα μας ἔπρεπε νὰ γίνε *σπ*, δὲ γίνεται ὅμως καὶ μένει *σφ* (σφυρίζω, ἀσφάλεια κλπ) καὶ αὐτὸ ἔχει τὸ λόγο του, ἂν καὶ σὲ μερικὰ ἰδιώματα τὸ *σφ* γίνεται *σπ*. Λ.Χ. Στὴν Τραπεζοῦντα λένε σπάζω ἀντὶς σφάζω, στὰ Κύθηρα σπίγγω ἀντὶς σφίγγω, στὴν Κύζικο σπιντόνα ἀντὶς σφεντόνα κλπ.

Εἴπαμε πὼς γιὰ νὰ μὴ φυσοῦμε δυὸ φορὲς (ἐχθές), πρᾶμα πὺ δυσκολεύει τὴν προφορὰ καὶ δὲν ἔκαμναν οὔτε οἱ ἀρχαῖοι, ἀντικαταστήσαμε γιὰ εὐκολία ἕνα ἀπὸ τὰ δυὸ φυσίματα μὲ ἕνα φραγμὸ καὶ ἔτσι μιὰ φυσοῦμε καὶ μιὰ κάμουμε φραγμὸ (ἐχτές).

Τί γίνεται ὅμως ὅταν τυχαίνει νὰ γειτωνέψουνε δυὸ ξαφνικόηχοι φτόγγοι, δηλαδὴ δυὸ φτόγγοι μὲ φραγμούς ; Δυὸ φραγμοί, ὁ ἕνας κοντὰ στὸν ἄλλο, ὅπως τὰ δυὸ φυσίματα, εἶναι βέβαια ἄλλη δυσκολία προφορᾶς καὶ γι' αὐτὸ καὶ αὐτὴν τὴ δυσκολία τὴ βολέψαμε ἀλλάζοντας τὸν πρῶτο ξαφνικόηχο φτόγγο, δηλαδὴ τὸν πρῶτο φραγμὸ μὲ τὸν ἀντίστοιχό του ξακολουθητικό, πὺ σχηματίζεται βέβαια μὲ φύσιμα.

Παράδειγμα : Στὴ λέξη *πιτωχὸς* ἔχουμε τοὺς δυὸ φτόγγους *πτ* πὺ εἶναι καὶ οἱ δυὸ ξαφνικόηχοι, δηλαδὴ καὶ οἱ δυὸ σχηματίζονται μὲ φραγμὸ.

Οἱ δύο φραγμοί, ὁ ἓνας κοντὰ στὸν ἄλλον, δυσκολεύουνε τὴν προφορὰ καὶ γι' αὐτὸ τὸν πρῶτὸ φραγμὸ τὸν ἀλλάζουμε σὲ φύσιμα, δηλαδὴ ἀντικαθιστοῦμε τὸ π μὲ τὸ ἀντίστοιχό του φ καὶ ἔχουμε ἔτσι τὸ νεώτερο καὶ πιὸ εὐκολοπρόφερτο φτωχός.

Παραδείγματα :

κτ — χτ : χτήματα, χτυπῶ, χτένι, νύχτα, ἀχτίδα, ταχτικά, ὀχτώ, ἀπαράλλαχτα, σφιχτά, χτίζω, χτήνός, δίχτυ, χίριο, ὀρεχτικό, πραχτικό, δάχτυλο, δαχτυλίδι, χαραχτήρα κλπ.

πτ — φτ : φταίω, φτύνω, φτωχός, κλέφτης, καθρέφτης, ἑφτά, φτερό, φτερνίζομαι, κόφτο, φτέρνα, φτυάρι, γραφτό, πέφτω, κρυφτό, σκύφτω, ράφτρα, βάφτισμα, ἀφ' τὸ Θεὸ κλπ.

Καὶ ἔτσι βλέπουμε πὼς ὅσες λέξεις ἔχουνε δύο ξακολουθητικά πὺν γειτωναεύουνε, κατασταλαζοῦνε σὲ ἓνα ξακολουθητικό καὶ ἓνα ξαφνικόηχο (σχάρα—σκάρα) καὶ ὅσες πάλε λέξεις ἔχουνε δύο ξαφνικόηχα, κι αὐτὲς κατασταλαζοῦνε στὸ ἴδιο, δηλαδὴ σὲ ἓνα ξακολουθητικό καὶ ἓνα ξαφνικόηχο (πτωχός—φτωχός).

Τὸ ν τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νέας.

Εἶναι γνωστὸ πὼς ἡ νέα μας γλώσσα δὲν μπορεῖ νὰ ὑποφέρει πολλὰ ν, δηλαδὴ τόσα πολλὰ ὅσα εἶχε ἡ ἀρχαία, καὶ πὼς ἡ τάση της εἶναι νὰ τὰ λιγοστεύει. Τὸ λιγότεμα αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ τὸ ὅτι ξακολουθοῦμε νὰ κρατοῦμε νόμο ἀρχαῖο πὺν ἔλεγε καὶ λέει ἀκόμη, πὼς τὸ ν πρὶν ἀπὸ τὰ ἡμίφωνα δὲν ταιριάζει. Ἐμεῖς γιὰ τὰ ἡμίφωνα μεταχειριστήκαμε τὸν ὄρο ξακολουθητικά, σάν πὺν εὐκολονόητος πὺν εἶναι, καὶ γι' αὐτὸ θὰ ποῦμε πὼς τὸ ν πρὶν ἀπὸ τὰ ξακολουθητικά δὲν ταιριάζει (ξακολουθητικά γενικά ἄηχα καὶ ἠχηκά).

Ὁ νόμος αὐτὸς εἶναι ἀρχαῖος ἀφοῦ καὶ στὴν ἀρχαία μας γλώσσα ὅταν τύχαινε νὰ βρεθεῖ τὸ ν μπροστὰ σὲ ἓνα ξακολουθητικό, τότες αὐτὸ ἢ ἔφευγε ἢ ἔπερνε τὴ μορφὴ τοῦ διπλανοῦ του ξακολουθητικοῦ.

Παραδείγματα : Στὴ λέξη *συνζῶ* τὸ ν βρέθηκε κοντὰ σὲ ἓνα ξακολουθητικό τὸ ζ καὶ ξέροουμε πὼς τὸ ν αὐτὸ δὲν μπόρεσε νὰ σταθεῖ γιατί ἀκολουθοῦσε τὸ ζ δηλ. φτόγγος ξακολουθητικός. Τὸ ἴδιο γιὰ τὸ *συνζητῶ*—*συνζητῶ*, σύνζυγος—σύζυγος, συνροή—συρροή, μηνσί—μησί, σύνστημα—σύστημα, συνσίτιον—συσσίτιον, συλλαμβάνω—συλλαμβάνω κλπ. ;

Μὰ πὼς τὸ ν τῆς ἀρχαίας μπορούσε νὰ σταθεῖ μπροστὰ στὰ β γ δ θ φ χ, ἀφοῦ αὐτὰ εἶναι ξακολουθητικοὶ φτόγγοι, ὅπως παρατηροῦμε πὼς γίνεται στὶς λέξεις σύνθετος, ἔμβολον, (*) ἔμφυτον κλπ. ;

Ἐδὼ πρέπει ξανά νὰ θυμηθοῦμε πὼς στὴν ἀρχαία οἱ φτόγγοι πὺν παρίσταναν οἱ β γ δ θ φ χ δὲν ἦσαν ξακολουθητικοὶ μὰ ξαφνικόηχοι, δηλαδὴ *b g d th ph kh*, καὶ γι' αὐτὸ τὸ ν μπορούσε νὰ σταθεῖ κοντὰ σ' αὐτά.

Ὁ νόμος αὐτὸς ἀπόλυτος δὲν εἶναι καὶ γι' αὐτὸ βρίσκουμε ν πὺν κρατιοῦνται μπροστὰ ἀπὸ τὰ ξακολουθητικά. Τέτοιο ν εἶναι τὸ ν πὺν ἔχει ἡ *εν* πρόθεση. Παραδείγματα : ἐνσημον, ἐνσπείρω, ἐνσχύπτω, ἐνστικτον κλπ.

Τώρα ἂς ἐρθουμε στὸ ν τῆς νεώτερῆς μας γλώσσας γιὰ νὰ διοῦμε πὼς ὁ νόμος αὐτὸς κρατήθηκε ὁ ἴδιος ἴσια μὲ τὰ χρόνια τὰ δικὰ μας.

(*) Τὸ μ εἶναι φτόγγος πολὺ συγγενικός τοῦ ν καὶ γι' αὐτὸ ἂν καὶ τὸ ν στὸ ἔμβολο καὶ τὰ παρόμοια γίνεται μ, τὸ θεωροῦμε πὼς δὲν ἄλλαξε.

Τὰ παραδείγματα θὰ μᾶς τὸ δείξουν :

γρόνθος-γροθιά, πενθερός-πεθερός, ρεβίνθια-ρεβίθια, κολοκύθια-κολοκύθια, ἐνθυμούμαι-θυμούμαι, γόμφος-γόφος, νύμφη-νύφη, Κωνσταντῖνος-Κωσταντῖνος, τὸν γείτονα-τὸ γείτονα, τὸν χορὸ-τὸ χορὸ, τὴν βασίλισσα-τὴ βασίλισσα, τὴν φωτιά-τὴ φωτιά, τὸν σοφὸ-τὸ σοφὸ, τὸν Θεὸ-τὸ Θεό.

Στὰ τελευταῖα παραδείγματα τὸ *ν* εἶναι τοῦ ἄρθρου καὶ φεύγει κάθε φορά πού ἀκολουθεῖ λέξη πού ἀρχίζει ἀπὸ ἓνα ξακολουθητικὸ. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο πρὸ ἀπλᾶ μπορούμε νὰ ὀρίσουμε πὼς τὸ *ν* τοῦ ἄρθρου στὴ νεώτερή μας γλῶσσα κρατιέται μπροστὰ ἀπὸ *κ π τ* καὶ *γκ μπ ντ* (*) δηλαδὴ μπροστὰ ἀπὸ τοὺς ξαφνικόχους μας φτόγγους.

Ὡστε ὅποιοι γράφοντας τὴ δημοτικὴ γράφει τὸν βασιλέα ἢ τὴν Ρόδο ἢ τὸν Θεὸ κάμει λάθος γιατί καθὼς εἶπαμε τὸ *ν* τοῦ ἄρθρου μας δὲν κρατιέται παρὰ ὅταν ἢ ἀκόλουθῇ λέξη ἀρχίζει ἀπὸ *κ π τ* ἢ *γκ μπ ντ*.

Σὲ μερικὲς ὁμως κοινὲς λέξεις κρατήθηκε ἓνα *ν* μπροστὰ ἀπὸ ξακολουθητικὸ (ἄνθρωπος, ἀνθίζω κλπ.), μὰ τὸ *ν* αὐτό, ἐχτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν ἀκούεται πάντα (σὲ μερικὰ μέρη προφέρουνε ἄνθρωπος κλπ.) εἶναι ἓνα *ν* πού σίγουρα γρήγορα θὰ χαθεῖ γιατί καὶ ὅταν τὸ προφέρουμε μόλις καὶ ἀκούεται. Γιὰ νὰ τὸ καταλάβουμε δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ παραβάλουμε τὸ *ν* τοῦ ἄνθρωπος μὲ ἓνα ἄλλο *ν*, ἔστω τοῦ πάντα, γιὰ νὰ διοῦμε πόσο πρὸ ἀδύνατο εἶναι στὴν προφορά τὸ πρῶτο.

Εἶπαμε πὼς τὸ *ν* ταίριαζε στὴν ἀρχαία μὲ τὸ *β* (μπ), *γ* (γκ) καὶ *δ* (ντ) γιατί αὐτὰ δὲν ἦσαν τότες ξακολουθητικὰ μὰ ξαφνικόχη (σύνδεσμοι).

Εἶπαμε ἀκόμη πὼς αὐτὰ τὰ *β* (μπ), *γ* (γκ) καὶ *δ* (ντ) πῆραν τὸ δρόμο τῆς σημερινῆς προφορᾶς τοῦ *β γ δ* καὶ ἔτσι τὰ βάσις, Δαναὸς κλπ. ἔγιναν σημερις βάση, Δαναὸς κλπ.

Μὰ ἐκεῖ πού ἡ ἀρχαία εἶχε ἓνα *ν* μπροστὰ ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ ξαφνικόχη *β* (μπ), *γ* (γκ) καὶ *δ* (ντ) ὅπως συνέβαινε στὶς λέξεις δένδρον, ἐμβαίνω κλπ., σ' αὐτὲς τίς λέξεις τὰ *β* (μπ), *γ* (γκ) καὶ *δ* (ντ) τὰ ἀρχαία δὲν μπορούσαν νὰ πύρουν τὴ νέα προφορά *β γ δ*, ὅπως ἔγινε μὲ τίς λέξεις βάση, Δαναὸς κλπ., πού ἀναφέραμε πρὸ ἀπάνω, γιατί πρὶν ἀπὸ αὐτὰ τὰ ξαφνικόχη *β* (μπ), *γ* (γκ) καὶ *δ* (ντ) ἦταν ἓνα *ν* πού δὲν τάφηνε νάλλάξουνε. Γιατί ξέρουμε πὼς τὸ *ν* μὲ τὰ ξακολουθητικὰ *β γ δ* (σημερινὴ προφορά) δὲ θὰ μπορούσε νὰ σταθεῖ. Καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἡ ἀρχαία προφορά τοῦ *β γ δ* κρατήθηκε ὡς σημερις σὲ ὅσες λέξεις πρὶν ἀπὸ τὰ *β γ δ* εἶχε ἓνα *ν*.

Καὶ γι' αὐτὸ λέμε :

ἐντεκα ἀντὶς ἔνδεκα, ἄντρας—ἄνδρας, μπαίνω—ἐμβαίνω, ντύνουμαι—ἐνδύομαι, γαμπρὸς—γαμβρός, σεντόνι—σινδών, Ἀντρομάχη—Ἀνδρομάχη, Ἀντρεάς—Ἀνδρεάς, δέντρο—δένδρον, συντρομὴ—συνδρομή, κόμπος—κόμπος κλπ.

Ὅσοι λοιπὸν προφέρουνε ἢ καὶ γράφουνε Ἀντρομάχη, δέντρο, συντρομή, κάμουνε μεγάλο λάθος καὶ ὀνομάζονται «μαλλιαροί», γιατί κρατοῦν ἀβίαστα ἀρχαῖο νόμο καὶ ἀρχαία προφορά !

ΚΑ'Ι'ΡΟ 1916.

ΚΩΣΤΑΣ ΦΛΩΡΗΣ

(*) Ἐννοεῖται πὼς καὶ τὸ *ν* τοῦ ἄρθρου κρατιέται καὶ μπροστὰ ἀπὸ τὰ φωνήεντα καθὼς καὶ τὰ σύθετα *ξ* καὶ *ψ* ἀφοῦ αὐτὰ τὰ τελευταῖα εἶναι *κσ* καὶ *πσ*.